

Literatura.

Prof. dr. J. Loevenstein: **Teleologické a národohospodářské pojmy.** Pod tímto titulem uveřejnil prof. Loevenstein v pátém čísle minulého ročníku tohoto časopisu článek, který jest — a to namnoze zamítavou — kritikou Englišovy výstavby teleologické nauky hospodářské. Pravím výstavby, poněvadž základní myšlenky Englišově, nehledě k tomu, že ji na několika místech zabarvuje psychicky, což patrně zejména z dřívějších prací Loevensteinových, zůstává Loevenstein věren: že totiž nutno hospodářskou nauku budovati teleologicky. Jen s vlastní budovou teleologické nauky, t. j. stanovením hlavních pojmů, Loevenstein u Engliše nesouhlasí.

Jest skromným mým míněním, že se prof. Loevensteinovi Englišovým učením nepodařilo roztáhnouti; podávám o tom, pokud dovedu, důkazy v přítomném článku. Rozděluji jej na dvě části. První dotýká se Loevensteinova rozlišování pojmů, o které jde, na pojmy formálně teleologické a formálně národohospodářské; jde o rozdělení Englišově nauce neznámé, a jsem názoru, že o rozdělení, které není dobře možné. Druhá část jedná o Loevensteinově kritice jednotlivých pojmů Englišovy nauky.

I. Dualism formálních pojmů teleologických a národohospodářských.

a) Formální pojmy.

Přesné rozlišování formy a obsahu našich poznatků má svůj původ v noetice Kantově, který zdůraznil synthetičnost našeho zkušenostního poznávání a různou logickou platnost obou částí poznatků: apriorní (rozumové) nebo též formální, a aposteriorní (vněmové) či materiální.

Noeticky jest formální charakterisováno tím, že jest z rozumu, že jest apriorním, logicky, že jest všeobecně (nutně), t. j. na každý obsah platným. Pravým opakem jest materiální stránka našich poznatků.

Na těchto základech se pracovalo dále: již Kant rozlišil dvojí kategorii forem našeho myšlení: kausální a normativní. Na tomto dualismu vznikla v právní vědě normativní teorie. K oběma formám našeho myšlení přiřazena byla zásluhou Englišovou kategorie třetí: teleologická.

Ke každé z uvedených tří kategorií druží se řada formálních pojmů: u kategorie kausální jsou to zejména pojmy příčiny a účinky, u kategorie normativní pojem povinnosti, u teleologické pojmy účele a prostředku a j. Formální povaha těchto základních pojmů není však prostá v ten smysl, že by tyto pojmy byly prosty jakéhokoliv poukazu na příští svůj obsah. To nezůstalo utajeno moderní filosofii, jež nazývá noetikou, t. j. vědu, těmito formálními pojmy se zabývající, vědou o materiálních principech našeho poznání. Tato vlastnost uvedených formálních pojmů dána jest však jejich podstatou: jsou formami pro chápání obsahu. Pravím-li, že norma jest výrazem toho, co býti má, poukazují tím na příští obsah, avšak na kterýkoliv obsah. Formálními zůstávají tyto pojmy dotud, dokud se hodí na každý obsah, dokud jejich platnost není limitována jen na určitý okruh obsahový. Proto na př. v teleologickém myšlení jest hodnota formálním pojmem, jelikož se uplatňuje u každého obsahu, není jím subjektivní hodnota, jelikož se poukazuje na příští svůj obsah a jej třídí: nemůže se uplatniti u každého obsahu, nýbrž jen u subjektivního. Objektivní obsah vylučuje. Proto je dosti nepochopitelno, proč Loevenstein zařazuje mezi formální

hospodářské pojmy hodnotu s přívlastkem subjektivní (Časopis, 144); formálním pojmem může být hodnota, nikdy subjektivní, stejně jako objektivní hodnota¹⁾.

Logickým znakem každého formálního pojmu jest tedy, že platí neomezeně na každý obsah. Kdyby tedy definoval někdo určitý pojem tak, že by byl materiálně omezen, a považoval jej přes to za formální, dopustil by se chyby.

Jest Englišovou zásluhou, že poukázal na formální povahu hlavních pojmů, jimiž se operuje v hospodářské vědě, a na důsledky, z toho plynoucí. To platí o pojmech účelu a prostředku, potřeby, statku, užitečnosti, hodnoty, škody, výnosu a nákladu. Nezmiňoval bych se o této věci, kdybych se nedomníval, že prof. Loevensteinovi ušla, neboť tvrdí, že to není prof. Enoliš, nýbrž prof. Loevenstein, který zmíněné pojmy za formálně teleologické označil. Pravi: „Pojmotvorné připadl mi úkol dvojitý: především zařazení pojmů, které dosud byly od všech autorů bez výjimky (podtrženo mnou) chápány výlučně národohospodářsky (?) mezi pojmy formálně teleologické a potvrzením jiných za formálně národohospodářské...“ (str. 135). Pravi-li prof. Loevenstein „od všech autorů bez výjimky“, spadá mezi ně nutně i Engliš. Právě toto tvrzení však jeví se býti nevysvětlitelným nedopatřením, jak dokazují následující citáty z Englišových „Základů“²⁾, tedy díla, vyšlého osm let před rozebíraným zde Loevensteinovým článkem: „Všechny základní pojmy hospodářské jsou pojmy teleologické“ (str. 38) — „Princip hospodárnosti je ryze formální a teleologický“ (str. 38) — „Těž užitek a škoda jsou pojmy formální“ (str. 38) — „Potřeba je účelovým chtěním prostředku, čili krátce postulátem prostředku. Je to tudíž formální pojem finality“ (str. 38³⁾).

Zdánlivě větší nesnáž budeme mít s důkazem, že také pojmy výnosu a nákladu pojmal Engliš už v „Základech“ formálně teleologicky, vzhledem k poznámce L.-ově (str. 146), již vindikuje prvenství ohledně formálního pojímání obou pojmů pro sebe. Pravi v ní, že sice se v „Základech“ vyskytuje definice výnosu, jež je zdánlivě formální, vzhledem však k jinému místu téže knihy že jest patrně materiální pojímání pojmů Englišem. Uvedl bych především, že Englišova definice

¹⁾ Tím nechci říci, že by snad Loevenstein sám považoval subjektivní hodnotu za formální pojem, poněvadž na cit. místě pravi také, že „lze hodnotu formulovati nejen subjektivně, nýbrž i formálně“. Tím sice klade do protivy dvě nesourodé věci (subjektivní-formální na místo subjektivní-objektivní nebo materiální-formální), přece však, nemýlil-li se, poukazuje na materiálnost uvedeného pojmu. Celá věc však (že pod záhlavím hospodářských formálních pojmů mluví o subjektivní hodnotě) může vésti k mnohým nedorozuměním. — Že Loevenstein nepovažuje subjektivní hodnotu za formální pojem, jest ovšem jen našim dohadem, vztahujícím se toliko na uvedené místo, poněvadž neschází na druhé straně případů, v nichž Loevenstein nevysvětlitelně považuje pojem, adjektivem „subjektivní“ určený, za formální. Tak v Ročence práv. fak. 1929, ve čl. „Spoření“, str. 151, pravi, že „subjektivní hospodářský princip nám objektivně (?) obsahově nic neříká o tom, co subjekt chce“. Z toho by plynulo, že jde o formu. Nehledě však k otázce nutnosti rozlišování subjektivního a objektivního principu hosp., nelze říci, jakmile užiji slova subjektivní, že ničeho nepovídá o obsahu. Naopak, mnoho povídá, totiž že jde o obsah subjektivní, ne objektivní.

²⁾ K. Engliš: „Základy hospodářského myšlení“, Brno 1922.

³⁾ Srovnej dále Englišovy, vesměs před rozebíraným Loevensteinovým článkem vyšlé práce: „Teleologická konstrukce finanční vědy“ ve Sborníku pro vědy právní a státní, 1929, „Princip výnosový jako vrchní hospodářské hledisko“ v Národohosp. Obz., 1929, a j.

výnosu a nákladu není „zdánlivé“, nýbrž skutečně na místě Loevensteinem uvedeném formální. Právě se tam: „Výnos a náklad jsou pojmy formální. Náklad je škoda, avšak chtěná k vykoupení vyššího užítku, jenž je výnosem“ (str. 43). To je jasné, zopakujeme-li si výše uvedený citát ze „Základů“: „Též užitek a škoda jsou pojmy formální.“ V definici této není zdánlivosti, a jí nedokazuje ani druhé místo, o kterém mluví Loevenstein, už proto, že na tomto místě (Základy, 90) vůbec definice není. Jest tam toliko výklad o tom, proč určité zjevy (práci) nazýváme v subjektivistickém hospodaření nákladem, jiné výnosem. Dřívější (formální) definice jest zde aplikována na konkrétní — subjektivní — obsah. Pojmy zůstávají formálními, obsah, jimž jsou vyplněny, je subjektivní. Stejně může býti i objektivním. Právě-li tam Enoliš, že „práce jest nákladem, poněvadž jest strastí, a má vésti k snížení strasti jiné“, dokazuje, proč práce (tedy určitý materiální, konkrétní zjev) jeví se býti nákladem, co je to náklad, však nepovídá. Rozhodnouti pak, který z konkrétních zjevů je (konkrétním) nákladem a který výnosem, možno jen na základě obsahu u středního účele. —

Máme-li na mysli formální pojmy (vůbec) a chceme-li je rozdělovati, tu jest nasnadě, že nelze tak činiti podle obsahu. Vždyť jsou bezobsažnými. Lze tak učiniti podle logických rozdílů a dostaneme tak již zmíněnou tripartici pojmů kausálních, teleologických a normativních⁴⁾. Jest však otázka, zda lze v okruhu jedněch z uvedených tří kategorií pojmů tyto opět rozdělovati. Tak činí totiž prof. Loevenstein, jak plyne z již citovaného místa, když rozděluje pojmy ve formálně-teleologické (pojem účele, prostředku, užitečnosti, škodlivosti, potřeby, statku a upotřebitelnosti) a ve formálně-národohospodářské (pojem nákladu, výnosu, hodnoty hospodářské a spojení). Pojmy formálně-teleologické uplatňují se podle Loevensteina jak u myšlení technického, tak u myšlení hospodářského, pojmy formálně-hospodářské jen u myšlení hospodářského, toto charakterisuje. Jde tedy o nové rozlišování hospodářství od techniky.

Rekli jsme výše, že hlavním znakem formálnosti u pojmů jest jejich obecnost, t. j. že musejí se hoditi na každý případ, na každý obsah. Rozdělováním však formálních pojmů na ty, které platí v okruhu myšlení technického, a na ty, které platí v okruhu myšlení hospodářského, jest požadavek obecnosti do značné míry porušen. Pravda, přiměrně posuzováno, není mezi technikou a hospodařením obsahového rozdílu, zejména ne podle Engliše, který určuje techniku derivatou, hospodářství originaritou, originarita a derivarita pak nejsou kriteriem materiálním: na základě však toho, že technické postuláty jsou vždy objektivními (arg. Engliš: „Subjektivní je pouze účel ústřední, jimž chápeme jednání jednotlivce“ [Princip výnosový, str. 9]), podává se částečně materiální kriterium mezi hospodářstvím a technikou v ten smysl, že kdežto hospodářské postuláty připouštějí jak subjektivní, tak objektivní obsah (distinkce subjektivní a objektivní je materiální), postuláty technické jen obsah objektivní. Z toho pak plyne dále, že rozdělování formálních, t. j. obecných pojmů v teleologické a hospodářské (technické a hospodářské) omezuje nepřimo jejich rozsah obsahově, takže celé rozdělení jest vzhledem k požadavku obecnosti u formálních pojmů kontradiktorním.

Mám-li na mysli formální pojmy, tu jest možno — jak bylo pověděno — je rozdělití jen ve smyslu oné základní tripartice pojmů kausálních, teleologických a normativních: kdyby distinkce, kterou zavede Loevenstein, připouštěla formálnost, tu by se musila objeviti po boku uvedeně tripartice, takže bychom měli vlastně čtyřdělení a last not least hospodářskou vědu určenou apriorně.

Jako formální pojmy hospodářské uvádí prof. Loevenstein čtyři,

⁴⁾ Viz na př.: Václav Chytil, Norma a postulát. — Sborník prací k padesátým narozeninám Karla Engliše, str. 494 a následující.

totiž výnos a náklad, hodnotu hospodářskou a spoření. Jsou to tedy pojmy, které se nevyskytují u myšlení technického, jež Loevenstein charakterisuje jako myšlení pod jedním účelem, nýbrž toliko v myšlení hospodářském, jež charakterisuje jako myšlení pod dvěma účely, současně chtěnými a navzájem si kolidujícími. Pokud se týče pojmu spoření, tu mám především, jak dále ukáži (str. 69), za to, že jest dvojný, na jeden nepřevoditelný: jednak znamená aplikaci principu hospodárnosti (minimum nákladu), a potom jest ovšem formálním, a jednak chtěnou akumulací statků (peněz), kdy je pojmem materiálním. Nepopírám ovšem, že pojem na posledním místě uvedený je s „malým obsahem, velkým rozsahem“, jenže, myslím, že „malý obsah a veliký rozsah“ není charakteristikou formálního pojmu, jak míní Loevenstein⁵⁾, nýbrž pojmu abstraktního. Abstraktní pojmy jsou pojmy obsahové. Znakem formálního pojmu jest naproti tomu, jak pověděno, o b e c n o s t, nutnost, nezávislost na empirii. Neakumulujeme peníze nutné; poznatek ten je empirický. Odtud úsudek, že tento pojem spoření jest materiálním. Pojem hodnoty pak po mém soudu naprosto nevyžaduje „dvou současně chtěných a kolidujících si účelů“, jak plyne z následujícího příkladu: Chci krásný dům. Jde zřejmě o účel technický, jak ve smyslu Englišově (osamocený účel bez vztahu k ostatním), tak ve smyslu Loevensteinově. Pod tímto účelem seřaduje se řada prostředků, z nichž vybírám ty, které účelu nejlépe hovoří. (Různá architektura domu.) Vybírám-li (rozhoduji-li se), tedy hodnotím. Bez hodnocení není výběru. Jak? Hospodářsky snad? Nikoliv, poněvadž jde o účel technický; také hodnotím technicky. Hodnota je formálně-teleologický pojem a vyjadřuje podle definice Englišovy stupeň užitečnosti, hodí se nejen na hospodářské, nýbrž i technické myšlení. (Naplním-li ovšem tento ryze formální pojem obsahem, třebaš co nejabstraktněji, stává se z pojmu formálního pojem materiálně-abstraktní. Platí o něm sice závěry, jež platily u pojmu ryze formálního, není však již pojmem obecným. Tak je tomu, mluvím-li o subjektivní či o objektivní hodnotě, mluvím-li o hodnotě směnné a pod.) Pojmy výnosu a nákladu jsou nepochybné pojmy formálními, poněvadž se hodí na každý obsah, jsou-li však formálními, tedy formálně-teleologickými, z uvedených již noetických důvodů. Jest pak nepopíratelným také, že vyžadují, hledě k danému účelu, vždy současně chtěných, navzájem si kolidujících postulátů (prostředkových), jak správně vystihuje Loevenstein; jenže uvidíme dále, že právě tato okolnost povede nás k zcela opačnému, Englišem zastávanému názoru, nežli jest názor Loevensteinův: že totiž při volbě mezi několika statky (při koupi) nejde o výnosový počet, jak myslí Loevenstein, nýbrž právě o pouhou volbu.

Z toho všeho se však podává, že rozdíl mezi technikou a mezi hospodářstvím nelze hledati u pojmu výnosu a nákladu, poněvadž není řečeno tím, že v konkrétní úvaze se oba pojmy nevyskytují či vyskytují, že nejde či jde o hospodářství, nebo že jde či nejde o techniku. Ve spořetném hospodářství není vynosového počtu (viz str. 68) a přece se mluví o hospodářství.

b) Charakteristika teleologického myšlení a pojmu.

Ptáme-li se po charakteristice či po podstatě teleologického myšlení, tu ptáme se po rozdílu, který zde jest mezi tímto myšlením a mezi myšlením kausálním nebo normativním. Teleologické myšlení jest typisováno soudem: něco jest chtěno. Tedy chtěným. Důvod, proč něco chci, proč jest něco chtěno, leží opět (logicky) v jiném „něco jest chtěno“. K tomuto myšlení přísluší řada formálních pojmu: předem pojem postulátu. Postulát jest to, co jest chtěno. Postulát může býti buďto účelem

⁵⁾ J. Loevenstein: O jednotnou konstrukci finanční vědy. Brno 1929. „...formálnost pojmu je dána malým obsahem a velikým rozsahem.“ (Str. 22.)

nebo prostředkem, podle toho, jaké má postavení v řadě teleologické racionality. Je-li důvodem chtěného, je účelem; je-li tím, co jest zdůvodňováno, je prostředkem. Dalšími formálními pojmy jsou užitek, hodnota, škoda, výnos a náklad, potřeba⁶⁾.

Chtě-li, tu vždy za nějakým účelem; chtěné a účelové je jedno a totéž, stejně jako na poli kauzálního myšlení existující a způsobené. „Chtěné“ jest vždy účelem, může ovšem zároveň býti také prostředkem; není-li, jde o nejvyšší účel. Charakterisují-li tedy teleologické myšlení, tu mohu tak činiti stejně pomocí chtěného jako pomocí účele.

Loevenstein však se domnívá, že tomu tak není, když praví, že „představa ‚chtěného‘ teprve odvozeně charakterisuje teleologické myšlení, a charakterisuje je vůbec jenom proto, ježto určující účel je něco chtěného“⁷⁾. Podle Loevensteina jest teleologické myšlení, teleologický pojem charakterisován účelem, nikoliv „chtěným“ (tímto jen nepřímo). Plyne však z toho, co bylo pověděno výše, že jest naprosto jedno, řeknu-li, že teleologické myšlení jest charakterisováno „chtěným“ nebo „účelem“, poněvadž jest to jedno a totéž. Nemohu (noeticky) rozlišovati mezi chtěným a mezi účelem.

Mluvě dále o teleologii, praví Loevenstein toto⁸⁾: „Teleologickým nazývám všechny zjevy, tedy vše, co lze si mysliti jako vztahově odvislé od pojmu účele, jenž jest prvkem určujícím, nebo od jeho akcessorii, jež jsou jim určovány.“

A dále: „Originárně směrodatné pro determinování něčeho jako teleologického zjevu je závislost od pojmu účele.“

Všimněme si především toho, že zde Loevenstein mluví nikoliv o teleologickém myšlení nebo o teleologických pojmech, nýbrž o teleologických zjevech. Zjevem nelze rozuměti něčeho jiného, nežli materiální, vněmové předměty; látku, jež tvoří vlastní obsahovou výplň našich poznatků, jejich aposteriori část. Takovými zjevy jsou na př. dům, strom, židle. Tyto zjevy samy o sobě však nejsou ani kauzálními ani teleologickými nebo normativními, poněvadž nikoliv obsah našich poznatků a soudů (t. o. o čem vypovídáme) jest kauzálním, teleologickým nebo normativním, nýbrž jejich výroková část (predikáty), tedy to, co vypovídáme o obsahu. Zjev sám o sobě nemá žádného logického charakteru. O tomtéž zjevu lze usuzovati všemi třemi způsoby. Že zjev sám nemůže býti na př. teleologickým, podává se jasně z toho, že jest v poznatku výsledkem vněmu, tedy činnosti smyslové, nikoliv rozumu, a jen rozum dává našim poznatkům logického charakteru. Proto jsem názoru, že nelze mluvit o teleologických zjevech, jak činí prof. Loevenstein.

Nehledě však k uvedené nemožnosti, jest ještě další nesrovnalost v samotné charakteristice „teleologických zjevů“. Činí se v ní totiž závislost na pojmu účele. Účel však je formální pojem a zjev může býti nanejvýše jeho náplní, případně jiný zjev býti ve vztahu k této náplni (konkrétní prostředek ke konkrétnímu účelu), nikdy však k pojmu účelu. Myslí-li by pak Loevenstein skutečně pod výrazem „pojmu účelu“ jen konkrétní účelovou náplň, tu pravil by větou, že „teleologickými zjevy jest vše, co lze si mysliti vztahově odvislé od pojmu účele“ jen, že jest jimi ona materie, která může býti obsahem teleologického myšlení. Jím může však býti každá materie, nehledě ani k tomu, že tím nestává se naprosto teleologickou, teleologickým „zjevem“. Jest patrné, že v rozebraném článku zaměňují se, lépe, ztotožňují zjevy s pojmy. Pojem je výtvorem rozumovým, zjev smyslovým. S tím však nebude chtíti Loevenstein souhlasiti, zejména ne v ten smysl, že by také smyslová látka, tedy zjev (= to, co bylo získáno prostřednictvím smyslů), mohl býti předmětem teleologického myšlení, neboť výslovně omezuje data (poznatky), získaná prostřednictvím našich smyslů, toliko na pojmy přírodovědecké. Praví: „Co tvoří prvky obsahové u pojmů přírodovědec-

⁶⁾ Podrobněji viz v Englišových „Základech“ a jiných spisech.

^{7), 8)} Časopis, str. 135.

kých? Všechna ona data, jež nám dodávají naše smysly.“ (Str. 143.) Smysly však nedodávají látku (obsah) toliko pojmům přírodovědeckým, nýbrž stejně i pojmům teleologickým a normativním. Pojmy jsou zásadně dvojího druhu: formální a materiální. Formální pojmy teleologické, jak o nich již výše bylo mluveno, jsou odvozeny z podstaty teleologického myšlení samého. Mohou však existovati také teleologické pojmy materiální, vzhledem k tomu, že jejich základem jest zjev, látka, obsah (tedy něco, co samo o sobě nemůže míti logického charakteru)?

Funkce pojmů jest, s jistě strany patřeno, ve fixaci významu slova. Definujeme-li určitý pojem, tu limitujeme (t. zv. obsahem pojmu) počet případů, pod dané slovo zahrnovaných (t. zv. rozsah pojmu). Pojmy jsou zpravidla abstraktní, zjevy, z nichž se při tvorbě jejich vychází, jsou konkrétní. Mezi pojmem (materiálním) a zjevem není zásadního rozdílu v ten smysl, že by pojmy (materiální) nabývaly definici také určité noetické povahy, té, kterou jsme u zjevů popřeli. Slovo „jest“, jimž zpravidla vážeme v definici v jednotu řadu vlastností, má jiný význam, nežli v kausálním soudu. Definice není kausálním soudem. I ideje (Bůh, věčnost) možno definovati, ačkoliv se jich kausalita nemůže dotknouti. Jest rozdíl mezi soudem, že „strom zde jest“ (soud kausální) a mezi definicí „strom jest to a to“. V tomto smyslu pak není možno vůbec mluvití o pojmech kausálních, teleologických nebo normativních, poněvadž nikoliv materiální pojmy jako takové, stejně jako zjevy tvoří logický charakter, nýbrž výroky o nich.

Přece však s jistého hlediska lze, jak ukázal Engliš, mluvití také o teleologických pojmech materiálních, a to v těch případech, kdy definujeme zjevy, jež jsou v konkrétním teleologickém myšlení prostředky, pomocí účelu, jemuž slouží. Jde zde však nikoliv o vztah pojmu účelu k definovanému zjevu, nýbrž o dva zjevy, z nichž jeden jest účelem a druhý prostředkem. Účel „sedět“ a prostředek „žít“ jsou takovými dvěma zjevy, z nichž poslední definujeme pomocí prvního, žítí pomocí Člen vysvětlovaný, tedy to, nač navazují otázku proč? (chci žítí?) sedění: pravíme, že jde o teleologickou definici, o teleologický pojem. Neuvádíme tedy při tomto teleologickém definování do relace zjev k pojmu účelu, nýbrž zjev ke zjevu. Mimo to i u těchto materiálních teleologických pojmů tvoří jejich obsah data smyslová; pravice, že jde o teleologický pojem, zdůrazňujeme z působ definování, nikoliv obsah definovaného.

II. Jednotlivé pojmy teleologické.

1. Účel a prostředek.

Prof. Loevenstein praví: „Pojem účelu a prostředku jsou pojmy souvztažné. Účel jest to, co jest chtěno, je tedy chtěným, a to takovým chtěným, jehož dosažení je možno jen pomocí něčeho, co je mimo něj, a co se nazývá prostředkem.“ (136.)

A dále: „Prostředek dle mého názoru je nositelem užitečnosti.“ „... prostředek není pojmově chtěn pro určitý účel, t. j. znak chtění není v pojmu prostředku obsažen.“ (137.)

Z uvedených citátů vyplývá především, že z obou pojmů, až dosud za ústřední v teleologii považovaných, jen účel jest „chtěné“ a může býti definován pomocí chtěného, nikoliv však prostředek, který není chtěným. Byl-li by totiž chtěným, tu samozřejmě že k určitému účelu, poněvadž, chci-li něco jako prostředek, tedy k určitému účelu. To však Loevenstein popírá. Z toho podává se však závěr, že prostředek, pojem to dle Loevensteina nezávislý na chtění a na chtěném, není vůbec pojmem teleologickým, poněvadž nemůže býti formálně teleologickým pojmem něco, co v sobě vůbec nic z chtění a chtěného nemá. Bude o tom ještě u užitečnosti podrobnější řeč (poněvadž Loevenstein definuje prostředek užitečnosti), zde stačí jen ještě uvéstí, že o několik stran dále si Loevenstein diametrálně odporuje,

když zase praví, že „ze statku se stává prostředek tím, že přistupuje ke schopnosti býti prostředkem ještě chtění“ (142). Prve bylo tvrzeno, že prostředek není chtěn, zde se praví, že je k jeho vzniku potřebné chtění, tedy že je chtěn.

Všimněme si nyní určení účele a prostředku, obsaženého v prvním citátu. Loevenstein praví tam, že účelem jest jen to chtěné, jehož jest možno dosáhnouti pomocí něčeho, co jest prostředkem. Jsem toho názoru, že tato definice nepotká se asi se souhlasem, a to především proto, poněvadž jest naveskrze kausální: jen kausálním usuzováním mohu přijíti k poznání o „možnosti dosažení“. To se nesnáší s tím, že jde o formálně-teleologický pojem, jenž musí býti prost každého poukazu na jiné myšlení. Další námitka pak je ta, že nejsou dostatečně od sebe odděleny pojmy účelu a prostředku: Chceme-li, tedy chceme uskutečnění. Stejně jako účel, i prostředek jest chtěné. Chtěné jest to, co má býti uskutečněno. Uskutečnění však děje se vždy „pomocí něčeho, co je mimo něj“ (účinek je uskutečňován příčinou), uskutečnění účele i prostředku. Potom však mizí rozdíl mezi účelem a prostředkem s hlediska Loevensteinova úplné, neboť stejně jako účel (v konkrétním případě sedění) i prostředek (v konkrétním případě židle) jest dosažitelný „jen pomocí něčeho, co jest mimo něj“. O nic více definice Loevensteinova neříká.

Nesnáž celé věci spočívá po mém soudu v tom, že oba ústřední pojmy teleologického myšlení, namísto aby byly pojaty po vzoru Englišově (Základy, str. 23) čistě logicky, jako dva členy teleologické racionality, pojaty byly materiálně a k tomu kausálně. Vše, vyjma nejvyšší účel, může býti zároveň účelem i prostředkem. Jedním nebo druhým stává se toliko podle významu, který má v teleologické racionalitě. Jest prostředkem, člen, kterým odpovídám na otázku (poněvadž bych seděl) jest účelem. Pojímány ryze formálně jsou účel a prostředek instrumenty teleologického myšlení, členy teleologické racionality; na poli myšlení kausálního jim odpovídá příčina a účinek, na poli myšlení normativního platnost a její důvod.

Svými definicemi účele a prostředku uzavřel prof. Loevenstein úplné cestu, jak pojati teleologickou racionalitu. Základem je zde soud „něco jest chtěno“ (postulát). Ten vysvětlují opět jiným jest chtěno (prostředek účelem). Ztotožním-li však prostředek s nositelem užitečnosti, se „zjevem, který mohu pro určitý účel kvalifikovati jako užitečný“, nemohu jej vysvětlovati účelem. Užitečnost, jež je podle Loevensteina schopností sloužiti účelu, nemá pak důvod v účelu, nýbrž kausálních schopnostech. Čím tedy zdůvodňovati v teleologii, když ne prostředek účelem? Možnost teleologické racionality mizí.

2. Užitečnost a škodlivost.

Engliš definuje užitečnost jako vyjádření vztahu prostředku k účelu, užitečné jako „chtěné k určitému účelu“. Loevenstein nesouhlasí s touto definicí, a to z těchto důvodů: a) užitečnost jest kvalitou, chtěné není žádnou; b) nebudu-li definovati užitečnost kvalitou, splyne mi s pojmem prostředku; c) užitečnost není, jak praví Engliš, k určitému účelu chtěna, nemůže býti pojmově vůbec k určitému účelu chtěna.

ad c) Všimněme si nejdříve posledního, sub c) uvedeného důvodu, poněvadž jest nejzajímavější. Především dlužno uvést, že hledě k názoru, že „užitečnost nemůže býti pojmově k určitému účelu chtěna“, si Loevenstein poněkud odporuje, když hned dále praví, že netvrdí, „že užitečnost není chtěna“. Myslím, že, je-li něco chtěno, tu vždy k určitému účelu. Podle toho pak Loevenstein uznává sice, že užitečnost může býti chtěna (k nějakému určitému účelu), neuznává jen, že by mohla býti pojmově chtěna. Jak ale může býti užitečnost třebaš i „nepojmově“ chtěna, praví-li Loevenstein dále, že jest podmínkou

chtění) Buďto nemůže být vůbec chtěna, má-li být podmínkou chtění, anebo může sice být chtěna, potom však chtění nemůže podmiňovati.

Pomijejíce zatím Loevensteinovo rozlišení „pojmového chtění“ a jiného chtění, můžeme pak již zde uvést, že, myslí-li Loevenstein opravdu, že užitečnost může být chtěna, pak s tím nelze souhlasiti, poněvadž užitečnost nikdy nemůže být chtěna. Vždyť jde o formální pojem! Chtěnými jsou vnější zjevy, přesněji změny, které nazýváme potom užitečnými, nikoliv užitečnost sama. Nemohu přece ceniti formu svého myšlení, formální pojem, který jsem noetickou analýsou konkrétních soudů odkryl. Engliš nikde neříká, jak uvádí Loevenstein, že užitečnost, užitek jest chtěné k určitému cíli, na místě, jež Loevenstein cituje, praví Engliš (Příručka, str. 3), že užitečné jest chtěné k určitému cíli, jinými slovy, že užitečným jest to, co jest chtěno k určitému cíli. Nikde se nepraví, že by užitečnost byla chtěna, poněvadž nemůže být, stejně jako na př. princip výnosový, chtěna: jde o formální pojmy. Mohu sice říci, že při hospodaření se uplatňuje princip hospodárnosti, nemohu však říci, že jest obsahem tohoto hospodaření, že jest chtěno (je postulátem). Je rozdíl v tom, co chci, a v tom, jak chci, jaké je (nutně) mé teleologické myšlení. Tam, kde definuje Engliš užitečnost (na př. „Teleologická konstrukce finanční vědy“, Sborník věd práv. a stát., 1929), praví, že „užitečnost vyjadřuje vztah prostředku k účelu“. Tento vztah je teleologický (ne kausální) a je kladný; záporný vztah sluje škodlivost. Zádny vztah: neužitečnost. Chci-li něco k nějakému cíli, tu pravím, že potřebuji; že potřebuji, jest chtěný předmět užitečným. Jen potřebné může být užitečným.

Zmínil jsem se o tom, že Loevenstein připouští sice, že užitečnost může být chtěna (což popírám), nepřipouští však, že by mohla být pojmově chtěna. Tomu pak lze rozuměti jen v ten smysl, že v definici užitečnosti nesmí se vyskytovatí znak chtění neb chtěného — jiného významu výrazu „pojmové chtění“ — nebylo mi možno se dopátrati. Svůj názor o tom odůvodňuje pak Loevenstein tím, že užitečnost jest podmínkou chtění. Praví: „Tvrdím, že než může být (užitečnost) chtěna, musí být napřed poznána — byť putativně — jako užitečna.“

Nutno zde znova především opakovati, že názor Loevensteinův o užitečnosti v uvedeném ohledu není jasný, jak plyne z toho, že připouští, že může být chtěna. To objeví se ještě frapantněji, jak dále uvidíme v jeho názoru na upotřebitelnost, kde praví, že užitečnost jest chtěnou upotřebitelností. Chtěnou k čemu? Zjistěte k určitému účelu, bez něhož není chtění. Popírá se tak názor původní, že užitečnost nemůže být k určitému účelu chtěna (přesněji, že předmět, jež kvalifikuji za užitečný, nepotřebuji si představovati za chtěný k určitému účelu).

Stanovisko Loevensteinovo; nehledě k naznačeným rozporům, vede však nutně k jednomu důsledku — témuž, který jsme zjistili u prostředku —, že totiž užitečnost není vůbec teleologickým pojmem, nýbrž pojmem jiné logické kategorie, snad kausální. Neboť podmiňuje-li užitečnost chtění, teleologický soud, teleologické myšlení, musí být na tomto chtění naprosto nezávisla, z chtění nebo chtěného neodvoditelná, potom však přestala být teleologickým pojmem, neboť jen pojmy z chtění a chtěného odvoditelné jsou pojmy teleologickými. Loevenstein sám však svou definici užitečnosti opouští naprosto svůj názor, když definuje užitečnost jako „schopnost sloužiti účelu“. O určování užitečnosti „schopnosti“ bude dále zmínka. Zde jde o to, že svou definici užitečnosti pomocí účele popřel Loevenstein svůj názor o tom, že užitečnost jest podmínkou chtění. Kde se mluví o účelu, mluví se eo ipso o chtění a chtěném, a krom toho i o prostředku, poněvadž bez účele není prostředku a naopak. Abych mohl posouditi schopnost k nějakému účelu, tu zřejmě tento účel musím dříve znáti, jinými slovy, musím jej chtíti (představovati si jej jako chtění); zároveň však musím chtíti také prostředek, poněvadž jinak bych nemohl mluvití o účelu, poněvadž také se

mi jeví jako účel jen, když něco jiného chci jako prostředek. Pravím-li účel, pravím eo ipso prostředek a naopak: to zakládá právě souvztažnost uvedených pojmů.

Loevenstein definuje dále užitečnost schopností. Schopnost však je pojem kausálním. Znamená možnost být příčinou, či mítí daný (chtěný) účinek. Vnáší se tedy do definice formálně-teleologického pojmu prvky kausální. Svým poukazem na tuto schopnost narazil však Loevenstein na zajímavou, ostatně nijak novou, a také Englišovi známou myšlenku (kterou rozvedl v práci „Norma a postulát“ Č h y t i l, viz pozn 4) o poměru totiž kausalit k teleologii. Každý konkrétní teleologický soud předpokládá totiž soud kausální (ať správný nebo nesprávný), nemohu si mysliti, že bych mohl něco chtít k nějakému účelu, aniž jsem dříve kausálně nesoudil, že toto něco jest příčinou účinku, který jest v teleologickém myšlení účelem. Uvedený fakt vedl pak k nesprávnému názoru, že teleologie je převrácená kausalita. Mohu pak schopnosti nazývatí právě možnost, býtí příčinou. Ta však není užitečností. Užitečnost není založena uvedeným kausálním soudem, nýbrž tím, že si danou příčinu a účinek představím jako chtěné. Tato představa sama arci není bez jí předcházejícího kausálního soudu myslitelná. Požití arseniku přináší smrt, je schopno způsobiti smrt. Kdybych takto kausálně nesoudil, nemohu si mysliti soud: nechci smrt, ergo nechci požití arsenik, stejně jako soud: chci smrt, ergo chci arsenik. O užitečnosti však mohu mluvití teprve, když daný účinek chci, a to bez ohledu na tuto schopnost: pravím-li, chci arsenik, mohu říci, že je mi užitečný, aniž myslím na jeho kausální vlastnosti, schopnosti. Právě proto, poněvadž užitečnost jest pojem ryze formálně-teleologickým. Loevenstein má tedy pravdu, když tvrdí, že schopnost, o kterou jde, jest již před vznikem chtění hotova, nemá však, myslím, pravdu, myslí-li, že jde o schopnost sloužiti účelu, a nazývá jí užitečností. Jde o schopnost býtí příčinou účinku. Posouditi schopnost sloužiti účelu naopak předpokládá už vzniklé chtění, a nadto o užitečnosti možno a nutno mluvití nezávisle na této schopnosti už z uvedených důvodů. Samozřejmý fakt, že předmět, jež kvalifikují jako užitečný, jsem musil také považovati za schopný, způsobiti daný účinek, nepopírám.

ad a), b). Probrali jsme poslední a nejzajímavější výtku Loevensteinovu Englišově definici užitečnosti. Zbývají první dvě, totiž, že a) užitečnost jest kvalitou, a nutno jí definovati kvalitou, poněvadž b) jinak by splýnula s pojmem prostředku. Obě výtky zakládají se, tuším, na nedorozumění, poněvadž Engliš nezotožňuje užitečnost s chtěným, jak bylo prokázáno. Engliš praví jen, že to, co je chtěno (prostředek), je užitečné. Ze Engliš považuje také užitečnost za kvalitu, plyne ostatně ze srovnání jeho definice hodnoty (jest kvantita kvality) a z definice teleologické hodnoty (jest to stupeň užitečnosti).

3. Pojem potřeby.

Engliš definuje potřebu jako „chtění prostředku k nějakému účelu“ v Příručce, str. 5. Této definici vytyká Loevenstein: a) že jest pleonastická, poněvadž „zbytečné, ne-li nesprávně“ přidává „k nějakému účelu“; b) že je nesprávná, poněvadž „potřeba není chtěním prostředku, nýbrž chtěním něčeho jako prostředek“.

ad a). Loevenstein má s přísně logického stanoviska nepochybně pravdu, že přídavek „k nějakému účelu“ v definici potřeby prostředkem je zbytečný; nemá pravdu ve slovech „ne-li nesprávný“, která mají patrně zviklati důvěru ve správnost Englišovy definice, poněvadž takovýto přídavek, který ani nezújuje ani nerozšiřuje její význam, nestává se nesprávnou. Přídavek dá se vysvětliti zřetely pedagogickými.

ad b). Loevenstein definuje potřebu „chtěním něčeho jako prostředek“. Jest však nedopatřením, považuje-li tuto svoji definici za nějaké novum, poněvadž v „Základech“ na str. 79 v § 4, pojednávajícím

o potřebách, definuje potřebu Engliš stejně. Práví tam: „Potřebovati znamená chtíti něco jako prostředek k nějakému účelu.“ Pravda, v Příručce a na jiných místech jest zkráceně mluveno o potřebě jako chtění prostředku, jenže ani to není chybou, nýbrž přípustnou brachylogií.

Než všimněme si blíže toho, v čem vidí Loevenstein výhodu své definice potřeby. Práví: „Potřeba je chtěním zjevu, který by mi mohl sloužit jako prostředek . . . , který tu dříve není ještě prostředkem, nýbrž se jim může státí.“ Nevím, snad je můj názor mylný, odvážil bych se však popíratí, že by Engliš svou definici potřeby v Základech chtěl totéž říci; mám totiž za to, že jeho teleologii jest v probíraném případě rozuměti asi takto: Chci konkrétní zjev za konkrétním účelem. Proto, že dotčený konkrétní zjev v jeho chtění zdůvodňujej oním druhým, mluvím o něm jako o konkrétním prostředku, o tomto jako o konkrétním účelu. Chtění onoho konkrétního zjevu nazývám potřebou. To však popírá Loevenstein, jemuž očividně k tomu, abych o konkrétním zjevu mohl mluvit jako o prostředku, nestačí, že jest chtěn (k nějakému účelu). Konkrétně: chci židli, a chci-li, tož samozřejmě k nějakému účelu, tedy na př. k sedění. Židle však není přes to vše, dle Loevensteina, prostředkem, nýbrž se jim teprve může státí. Čím se jim však stane? Odpověď je navázána u Loevensteina na rozlišování pojmů upotřebitelnosti a užitečnosti. Potřebují-li totiž, tu znamená to podle Loevensteina, že „nositele upotřebitelnosti“ (nikoliv „nositele užitečnosti“, což je prostředek), jež nazývá statkem. Z nositele upotřebitelnosti (statku) se pak stává nositel užitečnosti (prostředek) „přístupím chtěním“ (str. 140, 141, 142). Práví: „Je-li upotřebitelnost schopností býti užitečností, čím se z ní stane užitečnost, t. j. schopnost sloužití účelu? Odpověď zní: ničím jiným než chtěním.“ To však zde již máme dvojnásobné chtění, takže chť nechťe musíme říci, že podle Loevensteina musíme dvakrát chtíti, abychom mohli mluvit o prostředku (užitečnosti). První chtění bylo ono, jehož bylo podle Loevensteina potřeba k tomu, abych mohl mluvit o potřebě „jako chtění něčeho jako prostředek“. Druhé chtění bylo pak ono, jež musilo přistoupiti, aby ze statku, t. j. onoho něčeho, chtěného jako prostředek, stal se prostředek. To však je naprosto nesrozumitelným.

Platí tedy závěrem: Výtky, které vznesl prof. Loevenstein proti Englišově definici potřeby, nezdaří se oprávněnými. Jednak definuje Engliš potřeby v Základech stejně jako Loevenstein, takže v pochybnostech mohla sloužit za poklad výkladu brachylogických definic ostatních; jednak nezdá se nový Loevensteinův výklad potřeby dobře udržitelným.

4. Pojem upotřebitelnosti.

Loevenstein zdůrazňuje, že pokud mluví se o upotřebitelnosti, tu „nesmí se rozuměti upotřebitelnost nějaká kausální, nýbrž logická“. Ale logiku nelze klásti do protivy s kausalitou, i kausalita má svoji logiku, stejně jako ji má teleologie nebo normologie. Pokud třídíme pojmy označením „logický“, což nemůže znamenati něčeho jiného nežli „formální“, možno za protivu označiti toliko pojmy materiální; je možno říci, že upotřebitelnost není pojmem materiálním, nýbrž formálním (logickým), nebo že není pojmem kausálním, nýbrž teleologickým či normativním, není však možno říci, že jest pojmem logickým, nikoliv kausálním. Kausalita nevyklučuje logiky a naopak.

Nehledě však k tomu, odporuje Loevensteinem postulovanému logickému charakteru upotřebitelnosti její definice, jak ji podává. Práví, že upotřebitelnost jest k v a l i t o u, sloužící potřebě, čímž logický (formální) charakter tohoto pojmu setřen jest úplně. Na jiném místě definována jest upotřebitelnost schopností býti užitečným. Seznali jsme však již výše, že schopnost jest pojmem kausálním, že je potřeba kausálního usuzování, abychom zjistili, zda konkrétní objekt jest schop sloužití

konkretnímu účelu. Z toho podává se, že zmíněná definice jest kauzální.

Loevenstein však odlišuje v odstavci o upotřebitelnosti (str. 141) schopnost sloužit účelu (užitečnost) od schopnosti býti užitečným (upotřebitelnost) a od schopnosti kauzální, t. j. schopnosti, přivoditi určitý efekt, již nazývá způsobilostí, čímž máme tedy troji schopnost: *z p ů s o b i l o s t*, *u p o t ř e b i t e l n o s t* a *u ž i t e č n o s t*. Jedna schopnost podmiňuje pak, podle Loevensteina, schopnost druhou, což znamená, že nejdříve musím poznati (zjistiti) způsobilost, abych mohl mluviti o upotřebitelnosti, tuto, abych mohl mluviti o užitečnosti.

Projevím jsem již výše na několika místech názor, že schopnost jest pojem kauzálním, a mám za to, že jím nepřestane býti ani, když na ni myslíme jako na upotřebitelnost nebo užitečnost (ve smyslu Loevensteinově); i když myslím na schopnost sloužit účelu, tu nestírá se teleologickým soudem kauzální význam schopnosti: důsledek toho je ovšem, že nemohu onen pojem, který definuji schopností, považovati za formálně-teleologický. Engliš definuje ovšem upotřebitelnost také schopností (Základy, str. 84), nepovažuje ji však za pojem formálně-teleologický, jak činí — po mém soudu ne právem — Loevenstein.

Nyní si musíme ještě jednou všimnouti, s ohledem na uvedenou troji schopnost, funkce chtění, kterou toto u těchto tří pojmů vykonává. Především je tu názor Loevensteinův, že užitečnost podmiňuje chtění, že je tedy na něm nezávislá, že zde tato musí býti dříve nežli ono: bylo již o tomto názoru mluveno dříve, a plyne z něj, že ani upotřebitelnost, ani užitečnost nejsou pojmy teleologickými. Dále jest zde názor, že upotřebitelnost „jest kvalita potřebovaná, t. j. chtěná“ (str. 140), z čehož zase plyne, že přece jest u upotřebitelnosti nutným chtění, tedy teleologie. Potom již rozebraný názor, že z upotřebitelnosti stává se užitečnost „přistoupením chtění“. Přistupuje-li chtění, tož jej prve u upotřebitelnosti nebylo. Popírá se tedy názor předcházející. Poslední větou se však popírá po druhé — po prvé samotnou definicí užitečnosti —, že by užitečnost byla nezávislá na chtění, že by užitečný předmět nepotřeboval býti chtěním, že by užitečnost chtění podmiňovala. To vše zdají se mi býti nesrovnalosti, jež nemohou se zamlčeti. Pokud se týče užitečnosti, tu podává Loevenstein již předem obhajobu proti podobným závěrům, jakým jest náš. Píše: „Mohlo by se namítnouti: Tedy přece je v pojmu užitečnosti implikováno chtění jako znak, ač jsi to v odstavci o užitečnosti popíral. Není tomu tak: Teleologický pojem nemohu definovati současně vztahem supraordinovaným i subordinovaným, tedy užitečnost současně vztahem k účelu, jenž je k užitečnosti ve vztahu přímém a upotřebitelností, jež je k účelu ve vztahu teprve prostřednictvím užitečnosti...“ (str. 140). Slova pravdivá, jenže v nejmenším nevyvracejí nesrovnalosti, o nichž byla řeč. Nejde především o to, zda „v pojmu užitečnosti jest implikováno chtění“, nýbrž o to, že chtění jest podle Loevensteina podmíněno užitečností a o nesrovnalost, plynoucí z toho, že na jiném místě se praví, že jest třeba chtění ke vzniku užitečnosti. Tedy na prvním místě, že je užitečnost podmínkou chtění, na druhém místě, že je chtění podmínkou užitečnosti. Dále: Lze však z uvedených nesrovnalostí skutečně souditi, že i podle Loevensteina jest v užitečnosti implikováno chtění jako jeho znak; viděli jsme totiž, že důvodem, proč tento znak byl vyloučen z definice užitečnosti, byl názor, že jest podmínkou chtění: se změnou tohoto názoru padl i důvod.

Mluvě o tom, jak z upotřebitelnosti vzniká přistoupením chtění užitečnost, praví Loevenstein: „Jak se ukáže, spadá chtění s upotřebením v jedno, takže lze říci: upotřebením vzniká z upotřebitelnosti užitečnost...“ Podle běžného — a dle mého mínění správného — názoru je upotřebením zánikem upotřebitelnosti a zánikem užitečnosti: jest kauzální změnou, kterou jsme chtěli. Chci pivo, vlastně upotřebením piva. Upotřebením je obsahem mého chtění, jest chtěným, nikdy chtěním. Upotřebením znamená kauzální využití upotřebitelnosti. Loeven-

stein to však popírá a praví, že upotřebení, jak o něm mluví, „není žádným upotřebením kausálním, tedy nějakou kausální změnou, nýbrž upotřebením čistě logickým“.

O protivě logiky s kausalitou — že není možná — bylo již mluveno. Srovnajme pak názor Loevensteinův o totožnosti chtění s upotřebením s některými jinými názory, na př. s tím, že „upotřebitelnost jest kvalita potřebovaná, t. j. chtěná“. Rovná-li se chtění upotřebení, můžeme definici poopravit, že upotřebitelnost je kvalita upotřebená. Jelikož se však podle Loevensteina upotřebením, t. j. chtěním, z upotřebitelnosti stává užitečnost, platí, že „chtěná, t. j. potřebovaná, t. j. upotřebená kvalita je užitečnost“. Proč se tedy mluví zvláště o upotřebitelnosti a o užitečnosti?

Upotřebitelností nelze, dle mého mínění, mysliti nic jiného, nežli, jak praví Engliš, „schopnost určitých žádoucích změn a účinků“. O tom, že tato definice nikterak nesplývá — jak má za to Loevenstein — s užitečností, viz na př. Engliš, *Problémy hospodářské teleologie*, Brno 1930, str. 7. Upotřebitelnost mimo to není formálně-teleologickým pojmem. Má v sobě prvky kausální i prvky teleologické. Není myslitelná bez kausálního usuzování, čímž zejména se liší od užitečnosti. Jedná se při upotřebitelnosti jednak o žádoucí změny a účinky (prvek teleologický), jednak o schopnost změn a účinků (prvek kausální). Tento dvojitý charakter je možný tak, že jde o pojem materiální. Materiální obsah pojmu jest určen kausalitou.

5. Pojem statku.

Proti Englišovu pojmu statku („Statek je objekt chtěný, hovicí nějakému postulátu“, *Základy*, str. 83; „Statek je užitečný předmět“, *Příručka*, str. 6) má Loevenstein tyto námitky: *a)* teleologicky nelze založití rozdílu mezi objektem a dějem, jež zakládá Engliš tím, že za statek považuje toliko předmět, nikoliv děj; *b)* pod bipartici „předmět-děj“ se nedají zařaditi všechny možné případy chtěného (situace, rozhodnutí); *c)* jest nesrovnalost v Englišově názoru, že vznik statku je vznikem jeho upotřebitelnosti s názorem o tom, že statek je chtěný předmět.

Loevenstein sám definuje statek jako nositele upotřebitelnosti. Odkazují tu na předcházející stať o upotřebitelnosti, neboť všechny závěry tam dovozené platí i zde. Ohledně výtek Englišově definici možno dle mého názoru uvést:

a) jest pravdou, že nelze založití teleologického rozdílu mezi objektem a dějem, jenže to není výtkou; uvedený rozdíl je empirický a znamená protivu předmětů ve stavu a předmětů ve změně. Jest správný bez ohledu na to, že není teleologickým, poněvadž teleologickým býti nemůže;

b) vše, co si mohu mysliti jako chtěné, jest buď ve stavu, nebo ve změně; pakli je protiva „stav-změna“ úplná, musí zahrnovati všechny empirické případy. Že zahrnuje v sobě situaci (= přece stav), je zřejmé; i mé rozhodování jest však určitou změnou předmětu (mého duševna), rozhodnutí stavem jeho. Protiva „stav-změna“ jest úplná;

c) Engliš není názoru, že statek vzniká upotřebitelností; jako formální pojem nemůže takto vznikatí. Praví, že různost (konkrétních) statků jest založena různou upotřebitelností (*Základy*, str. 84; *Příručka*, str. 7). Praví-li také v témže odstavci, že „vznik statku je vznikem jeho upotřebitelností“, je to předcházejícími řádky vysvětlitelná brachylogie.

6. Teleologická hierarchie pojmů.

V oddělení nadepsaném „Vznik teleologické hierarchie“ odpovídá Loevenstein na tři Englišovy námitky, které tento vznesl proti Loevensteinově teorii:

a) Engliš vytkl Loevensteinovi, že na místo, aby hledal vrchní účel státního hospodářství, hledá vrchní pojem finanční vědy; že to je ne-

možné, zejména proto, poněvadž nejde o pojem vědy, nýbrž o určení předmětu této vědy⁹⁾. Loevenstein reaguje na tuto výtku takto: „Jen několika slovy chci se ještě zmíniti o vzniku teleologického pojmu a soustavy pojmů. Důležitost podání této analýzy se mi objevila hlavně tehdy, když byla Englišem zvednuta námitka proti tomu, že ve finanční vědě hledám vrchní pojem, ač prý mám hledati vrchní účel státního hospodářství. Zřejmě se tedy dělá rozdíl mezi vyšším pojmem a postulátem, jako by postulát nemohl býti vyšším pojmem.“ (Proloženo mnou.)

Jest z proložených slov jasně viděti, že Loevenstein se naprosto vyhnul vlastní podstatě Englišovy výtky, bera v úvahu jen její méně důležitou část. Výtka totiž nemíří toliko na to, že se nedělá rozdíl mezi vyšším pojmem a postulátem, nýbrž a hlavně na to, že se obrací zřetel k vědě (hledá se vrchní pojem finanční vědy) namísto k předmětu této vědy (hledati vrchní účel státního hospodářství). Kritisoval-li Loevenstein ve svých pracích Englišův „ideál člověka a národa“ a nahrazoval postulátem „minima zla“, tu nekritisoval pojem vědy, nýbrž empirický poznatek. Na tuto, po mém soudu podstatnou část Englišovy výtky, Loevenstein tedy vůbec neodpovídá, a jelikož je právě podstatnou, platí výtka, i kdyby se Loevensteinovi skutečně podařilo prokázati, že netřeba činiti rozdíl mezi (nejvyšším) účelem a pojmem. Mám však za to, že se to prokázati nepodařilo.

Teleologický (materiální) pojem jest — jak již bylo uvedeno — onen, jehož definování dělo se pomocí účele: rozsah předmětu veň spadajících dán jest účelem. Při tom samozřejmě zůstává pojmem smyslovým, t. j. podklad má ve smyslových datech. Společný účel znamená společnou užitečnost, i má potud Loevenstein pravdu, vidí-li ve společné užitečnosti tvůrce teleologického pojmu. Jest jen otázkou, zda tato společná užitečnost zakládá, jak má za to Loevenstein, vyšší teleologický pojem, a zakládá-li, je-li to totéž, jako vyšší postulát. Práví: „Společná užitečnost zakládá vyšší teleologický pojem, což je právě totéž, jako vyšší postulát.“ (143.)

Pojem židle je teleologický, neboť ji definuji účelem: seděním. Nejrůznější — materiálně vzato — předměty tvoří tak rozsah pojmu židle, definovaného seděním. Co založila společná užitečnost těchto jednotlivých předmětů? Vyšší pojem, totožný s vyšším postulátem? Nikoliv, nýbrž obsah, a jim rozsah pojmu židle. Vyšším postulátem zde bylo sedění. Jemu však neodpovídá vzniklý pojem, založený společnou užitečností. Nadto sedění nelze již definovati teleologicky. Stejně je tomu, myslím, u Loevensteinova příkladu s trávnikem, ovocem a květinou, kteréžto předměty, hodíce se vespolek k osvěžení pohledu, zakládají mu v důsledku společné užitečnosti vyšší teleologický pojem. Který? Pojem osvěžení pohledu snad? Tak by tomu mělo býti, mělo-li by platiti, že vyšší pojem jest totožný s vyšším postulátem. Avšak pojem osvěžení pohledu není dán uvedenými prostředky, tyto netvoří ani jeho rozsah. Abychom nemusili rozlišovati mezi postuláty a pojmy, tu, nehledě k ostatním okolnostem, musili bychom alespoň dokázati, že teleologické hierarchii účelů jest totožná teleologická hierarchie pojmů, čemuž tak, myslím, není.

b) Loevenstein chce svým rozbořením vzniku teleologického pojmu dokázati, jak praví, mylnost „domněnky Englišovy, že se souřadných postulátů, současně chtěných, kolidujících, nemůže vyplynouti postulát jim oběma nadřazený“. Myslím však, že postulátu nadřazeného z dvou podřazených nelze seznati, a to z těchto důvodů: Plyne z teleologické racionality, jejíž podstatou je, že prostředky vysvětlují se účely a nikoliv naopak, že nelze z daných prostředků usuzovati na účel. Stejně předměty mohou sloužiti různým účelům, jako opět různé prostředky

⁹⁾ Engliš: *Problémy hospodářské teleologie*, Brno 1930. První práce, str. 5 a násl.

témuž účelu. Nic se nemění, jsou-li zde postuláty dva, navzájem si kolidující. Zakonodárce povolí snížení školou povinné doby, ačkoliv je to na škodu vzdělání; jsou tu dva účely, současně chtěné a kolidující si: vzdělání žactva a snížení školní doby. Lze uskutečnit jeden jenom na úkor druhého, který je jim podřazený postulát? Úspora výdaje, možnost zaměstnávatí dětí už v ranném věku, či který z možných účelů? Nelze odpovědět.

c) Jak známo, prohlásil Loevenstein pojmy výnosu a nákladu za ústřední pojmy hospodářského myšlení, v důsledku čehož má za to, že i koupě (relativní užitek) nebo vůbec volba mezi dvěma statky (absolutní užitek) jest výnosovým počtem tím způsobem, že v případě volby mezi dvěma statky (někdo mi nabízí prsten nebo hodinky) onen, jež jsem ne zvolil, je škodou (a nákladem) na druhém, zvoleném. Na Englišovy námítky odpovídá pak následovně: „Ježto daný účel jest součtem všech podřízených meziúčelů, prostředků, je odnětí nebo potlačení každého z dotyčeného prospěchu škodou na dotyčeném účelu. Nikoli arci na tom, co mám, nýbrž na tom, co chci. Zde má Engliš vysvětlení, proč jeho domnělá volba při koupi není jen volbou, nýbrž výnosovým počtem. Omyl jeho byl v tom, že zaměnil právnícké myšlení s teleologickým. Neboť *lucrum cessans* není škodou právnícky, ale vše, co ztrácím (třebas i dobrovolným vzdáním se) na ‚chtěném‘, je škodou, i když běží o něco, co dosud nebylo mým, co jsem tedy právně nemohl ztratit. Nabízí-li mi někdo ‚hodinky nebo prsten‘, je vzdání se jednoho škodou a tudíž nákladem, a počet výnosový dán.“ (Str. 143.)

Že tomu tak není, stává se jasným již na základě této úvahy: Mám-li na mysli výnosový počet, tu srovnávám výnos (užitek) a náklad (škodu), hybnou silou mého podnikání jest pak rozdíl mezi nákladem a výnosem, tedy čistý výnos. Jím hodnotím své podnikání, on je výsledkem mého podnikání. Kdybych mluvil psychicky: znamená-li užitek radost, získávám podnikáním radost, odpovídající čistému výnosu. Nabízí-li mi tudíž někdo šaty v ceně 500 Kč nebo 400 Kč, a je-li volba také výnosovým počtem, potom šaty, jež jsem zvolil, mají pro mne podle L. význam jenom 100 Kč, psychicky, přinášejí mi radost, odpovídající jen 100 Kč, neboť musím přece nabízených mi 400 Kč jako náklad odečítati!

Hlavní „omyl“ Englišův vidí Loevenstein v tom, jak jsme viděli, že „zaměňuje právnícké myšlení s teleologickým“, čímž nevidí, že jest možné ztráceti nejen na tom, co mám (škodu trpěti), nýbrž i na tom, co chci. Zde dlužno upozorniti, že, mluvě o právníckém myšlení, myslí Loevenstein patrně na normativní myšlení, poněvadž jen toto, nikoliv právnícké myšlení, lze klásti do poměru s teleologickým, nebo, že, mluvě o teleologickém myšlení, myslí na myšlení hospodářské. Výtka však není mi dobře srozumitelná, poněvadž, pravím-li, že ztratiti mohu jenom to, co mám, nikoliv také to, co chci, nemyslím tím právnícky, tím méně normativně. Mohu přece mluvit i o ztrátě toho, co právnícky nemám, nebo, což je totéž, mohu něco míti (hospodářsky), aniž to mám právnícky. Příklad: kradené věci. Že pak v úvahu nemůže spadati normativní (formální) myšlení, je na základě materiální povahy majetku jasným. Úvaha o tom, že mohu míti škodu jen na tom, co mám, není úvahou právníkou: výtka po mém soudu nic neznačí.

Svůj názor o tom, že při volbě jest nezvolený předmět škodou, a to nikoliv na tom, co mám, nýbrž na tom, co chci, odůvodňuje Loevenstein, že je tomu tak, „ježto daný účel jest součtem všech podřízených meziúčelů...“ Nehledě však vůbec ke správnosti tohoto tvrzení, lze uvést, že se to na případ volby jedné z několika eventualit nehodí. Vždyť dané možnosti, z nichž vybírám, nejsou současně meziúčely, prostředky. Teprve, až je volba dokonána, stal se jeden z daných předmětů prostředkem. Pravím-li, že stojím před volbou, zda hodinky nebo prsten, tu se rozhoduji, který z předmětů mám chtít, který mi má býti prostředkem.

Myslím však dále, že ani daný účel není součtem všech podřízených meziúčelů, mám-li na mysli případ volby (koupě). Chci se napít. Mohu se napít vody, mléka, piva. Jsem před volbou. Podle L. za případu zvolení piva jsou nezvolené eventuality voda a mléko a nákladem, ježto daný účel jest součtem všech meziúčelů. To znamená, že jsem s to ukojiti žízeň jen, napiji-li se vody, mléka a piva, poněvadž jen tak daný účel (napítí se) = součtu meziúčelů (voda + mléko + pivo.) Tomu tak zřejmě není, poněvadž právě při volbě nejde většinou o meziúčely. Avšak i tam, kde tomu tak je, tedy v případech, v nichž mohou dosáhnouti plného úkoje určitého postulátu jen součtem několika prostředků, a nutno mezi nimi přece voliti, tu prostředek nezvolený jeví se sice jako škoda, nikoliv jako náklad. Jde přece jen o volbu. O výnosu a nákladu nemohu mluvit u postulátů souřadných, při volbě se uplatňujících, nýbrž teprve tehdy, když ze dvou prostředků jest jeden závislý na druhém a tudíž jemu subordinován. Teprve, když musím podstoupiti jednomu postulátu škodu, mohu mluvit o nákladu, když oba podřízené postuláty se mi nejeví jako souřadné prostředky nadřízeného, nýbrž jeden z nich prostředkem druhého. Nejtrapněji jest pak viděti rozdíl mezi volbou a výnosovým počtem na výsledku obou: Mám-li na mysli případ volby mezi dvěma prostředky, tu, zvoliv jeden, druhý nechci; mám-li však na mysli výnosový počet, tu chci oba prostředky, jeden k nadřazenému, druhý k podřazenému účelu. Potřebuji hodinky k svému štěstí, musím však na ně pracovati. Práce je nákladem. Musím chtít buď oba prostředky, anebo se vzdát obou. Buď oba prostředky, anebo žádný. V tom spočívá také ona současnost chtění, které není při volbě. Tam platí: buď jeden prostředek, anebo druhý. Proto při volbě není výnosového počtu.

7. Pojem hodnoty.

Hodnotu považuje L. za pojem hospodářský. Bylo již o tom mluveno. Při tom nadpisuje odstavec o hodnotě „subjektivní hodnota hospodářská“. Viz o tom pozn. 1. V odstavci mluví se o tom, že „hodnota hospodářská nemusí býti chápána jen subjektivně, nýbrž lze ji formulovati i formálně“. Klade se tak do protivy subjektivní a formální, namísto subjektivního a objektivního, nebo formálního a materiálního. Je-li hodnota formálně-teleologickým pojmem, pak lze ji formulovati jen formálně. Subjektivní nebo objektivní se stává toliko na základě svého obsahu, to však není věci formulace pojmu, definice.

Mluvě pak o své definici hodnoty, praví L., že tento pojem „býval vždy definován potřebou, nikoliv všeobecně strastí, jakožto subjektivní škodou,“ jak ji definuje L. Na to, že strast „nemusí býti jen pocitem, nýbrž může býti též logicky derivována z pojmu chtění.“ Pak je ale strast (nehledě k možnosti této derivace) formálním pojmem, a nemůže v tomto svém chápání založiti subjektivní hodnoty, poněvadž subjektivním může býti jen obsah. Strast stává se tak jiným názvem pro škodu (nikoliv pro subjektivní škodu), slast pro užitek, pro pojmy to naprosto bezobsažné, a tudíž ani subjektivní ani objektivní. O tom, zda byla hodnota definována vždy potřebou, viz příslušné Englišovy spisy.

8. Pojem spoření.

Zmínil jsem se výše (str. 58), že mám za to, že slovo spoření nekryje jeden, nýbrž dva pojmy, totiž jednak pojem totožný s principem hospodárnosti, jednak materiální pojem záměrné akumulace statků. To musím zde dokázati.

Především myslím, že nelze, jak činí L., usuzovati z jednoho názvu na jeden pojem. L. totiž praví: „Totožnost výrazu svědčí o společném kořeni těchto zdánlivě různých pojmů. Neboť výstavba lidské řeči... je přece jen tak důsledná, že s největší pravděpodobností můžeme před-

pokládati, že spíše naše uvědomělé úvahy mohou nás svést na falešnou stopu, než slepá důvěra v řečenou logickou výstavbu řeči¹⁰). Myslím, že naopak. Lidská řeč není stavěna logicky (nejmenuje zjevy stejným názvem v důsledku jim společným podstatným znakům), nýbrž psychologicky (jmenuje je tak v důsledku nahodilých znaků podobných.) Kniha je název i pro svazek tisku, i pro žaludek u skotu. Stejný název, různý pojem. Příkladem je na sta. Společný název neznamená nic, je to prázdná etiketa, vše je význam jeho (definice).

Že šetření ve smyslu akumulace není zvláštním pojmem materiálním, nýbrž pouhým snižováním nákladu, dokazuje L. takto. a) pro úsporu statků (peněz) není diakritickým znakem jejich akumulace, nýbrž jejich nevydání; b) snižování výdaje znamená snižování nákladu.

ad a) Je-li šetření činností, již máme definovati teleologicky, pak již předem můžeme říci, že o diakritickém znaku bude rozhodovati účel, k němuž směřuje, poněvadž teleologický pojem znamená pojem, definovaný účelem. Jest pak nevydání statků účelem šetření? Nikoliv, jest toliko prostředkem, účelem šetření je akumulace statků vzhledem k budoucí spotřebě. Podává se z toho, že diakritickým znakem šetření je akumulace statků. Spoření znamená záměrnou akumulaci statků vzhledem k budoucí spotřebě. Pravda, nemůže býti akumulace bez nevydání. To však nerozhoduje.

Namítne se především: sběratelská činnost jest také záměrnou akumulací statků, a přece se nemluví o spoření. Nikoliv: sběratelská činnost není akumulací statků, nýbrž tvorbou statků, t. j. sbírky. Namítne se dále: Mluví se o spoření i tam, kde není žádné akumulace statků (vyhnutí se škodě). Jde však právě o druhý, formální pojem spoření, o aplikaci principu hospodárnosti.

Všude tam, kde je nevydání, je akumulace, ta však neznamená vždy úsporu. Ani nevydání ani akumulace nejsou v tomto technickém významu pro pojem spoření relevantní, nýbrž záměrná akumulace, a to až již děje se stlačováním přítomných potřeb nebo zvýšenou prací. Nevydávám-li proto, že nemám v přítomném okamžiku potřeb, tu sice akumuluji, avšak nešetřím, poněvadž akumulace není záměrná. Nevydávati neznamená šetřiti, a nemůže býti tudíž diakritickým znakem. Diakritickým znakem jest záměrná akumulace statků.

ad b) Názor L., že snižování výdaje znamená snižování nákladu souvisí s výše rozebraným názorem, že při volbě (koupi) jde o výnosový počet. Nesouhlasíme-li s ním, nesouhlasíme ani s tím, že „nevydávati znamená snižovati náklad.“ Vydávám-li peníze za účelem získání statků (směňuji-li), tu nečiním vždy náklad. Musil bych jej činiti jinak také, spotřebovávám-li statky, poněvadž peněžní bohatství neruší reálného, a méně vydávat znamená vlastně méně spotřebovat. Odkazují na předcházející odstavec.

Spoření jest tedy jednak aplikací principu hospodárnosti: sem spadá vyhnutí se strastným pocitům a snaha po minimálním ztenčení nákladových statků (případy 1 a 3 L. uváděné na str. 161 „Spoření“) a jednak záměrnou akumulací statků (případ sub 2 uvedený.) Ch.

Prof. dr. Zdeněk Peška: **Nástin přednášek z oboru ústavního práva.** — I. Základy všeobecné státovědy. Část první: Pojem státu. (45 str.) Část druhá: Složky státu. (45 str.) Vydal Spolek čs. posluchačův práv „Právník“. Bratislava. 1930. —

Dva sešitky Peškova „Nástinu“ jsou pro stoupence normativní teorie, jimž recensent je, neobyčejně zajímavé předem z dvojího hlediska: jednak tím, že P. pokouší se celkem asi na 3 (!) stránkách svých čtení vyvrátiti normativní teorii, a jednak jeho vlastními odpovědmi na otázky obecné státovědy, které odkrývají plně situaci t. zv. panující

¹⁰) Vědecká ročenka právnické fak. M. U. VIII. (1929), článek: „Spoření, jeho pojem a funkce hospodářská.“ Str. 153.

nauky směru sociologického, jejímž stoupencem prof. P. jest, nauky tonoucí uprostřed tak důkladného myšlenkového chaosu, že na konec umožňuje i tyto řádky Peškovy: „Soudnictví a správa nejsou z valné části ničím jiným, nežli vymycováním neurčitých nebo zastaralých představ vulgárních, a nahrazování jich názory přesnějšími, nebo odpovídajícími novějším představám zákonodárců“ nebo „Stát jest nikoliv konkrétní skutečností, nýbrž představou, kterou chovají někteří lidé o svých vlastních vztazích k jiným lidem...“ — Dovedeme se vmysliti do myslí posluchačů, kteří musí takové vývody čísti, jmenovitě jde-li o posluchače práva, a takovýto vývodům musí se učití. Nemohou se nikdy nadehnouti, zůstávají nutně zklamáni, poněvadž nadchnouti lze se toliko myšlením jasným, důsledným a srozumitelným. Ukážeme, na definici státu prof. P., jak splňuje P. svůj slib, že za přijetí určitých sociologických předpokladů lze vyložití prostě „různé zjevy právního života“. (Str. 17.) P. říká, že lze je vyložití také „přirozeně“, než to je nepochopitelné slovo, poněvadž výklad možno hodnotiti vždy toliko co do správnosti a nesprávnosti a dále co do jednoduchosti, nikoliv však co do přirozenosti.

Předem všimneme si Peškova pokusu o vyvrácení normativní teorie. Především se autor velmi mylí, charakterisuje-li hned na 3. straně normativní teorii jako teorii, která chápe stát „jako formu lidského myšlení“. Při své filosofické fundaci jest normativní teorie daleko, aby se dopouštěla z noetického hlediska něčeho tak nemožného. Již tato charakteristika normativní teorie pak jasně ukazuje, že Peška jí vůbec přesně nezná, a přece o ní referuje svým posluchačům a pokouší se dokonce ji kritisovati. A poznání — důkladné poznání — normativní teorie nemůže býti přece pro českého autora tak nemožnou věcí, jmenovitě když nemusí se uchýlovati k německým autorům, jelikož opravdu existuje jeden český autor, který bývá sice jinde považován za spoluzakladatele normativní teorie, jest autorem veliké řady základních metodologických spisů, nehledě ke spisům pozitivním, a to právě z oboru ústavního práva, autor však, ježž, soudě podle toho, že jest Peškou jen jednou citován, a to ve věci zcela podřadné, Peška v právě uvedené funkci nebude asi znát, totiž — Weyr. Tento Weyr, který vedle „kterési polemiky“ (jaká přesnost citace!) jest autorem mimo jiné také na př. Základů právní filosofie, píše v nich na str. 174: „... jeví se konstrukce státu jako... abstraktum, či pomocná představa...“ což bude přece asi znamenati něco jiného, nežli formu lidského myšlení. Než pro stoupence panující nauky nemůže asi nikdy býti velikého rozdílu mezi pojmy jako abstraktum, konstrukce a mezi pojmem: forma lidského myšlení, dovedou-li klidně zaměňovati i pojmy tak kardinálně rozlišné a při tom běžné, jako jsou příčina a důvod resp. podmínka, a jak to činí P., píše-li (str. 4): „Jedni hledají příčinu státní jednoty v tom, že stát tvoří jednotné území.“ Podle toho by se dalo docela dobře říci, že rovné strany trojúhelníka jsou příčinou, že tento trojúhelník jest rovnostranný! Dále P. tvrdí na př., že „nauka o účelu státu jest nauka etická“ (str. 6), že „rozdíl, který činí Kelsen mezi vědami kausálními a normativními, není ničím jiným, nežli rozdílem věd teoretických a praktických, a normativní teorie částí praktické pravovědy“. Jest jasno, že k vyvrácení normativní teorie by bylo potřeba poněkud jiné filosofické výzbroje, než prozrazují citované věty, a ducha, který nedovedl by se spokojiti, porážíže zásadní noetický dualism normativní teorie, poukazem na jinak výtečného pana Rudolfa Procházku z Lidových Novin! (Což činí P. na str. 19.)

Peška míní především, že Kelsenova nauka není ničím jiným, nežli dovršením a precisováním myšlenek Jellinkových! Pravi: „Tohoto rozdílu (roz. který vytvořil Jellinek, pozn. rec.) se však chopil Kelsen, a vybudoval na něm celou (sic!) svou nauku.“ (Str. 9.) Kritisuje pojem státu v pojetí normativní teorie, které typisuje jako pojetí for-

malistní, uznává, že aspoň z jistého hlediska má Kelsen pravdu v názoru, že není práva beze státu a státu bez práva, jen myslí, že tento názor jest důsledkem nikoliv logických úvah, nýbrž konvence, nikoliv důsledkem logického myšlenkového postupu, a „takové myšlenkové pochody chce na př. konstruovati Kelsen“. (Str. 17.) Nutno uznati, že Kelsen a celá normativní škola jsou skutečně velmi smělymi, chtějí-li dokonce „konstruovati myšlenkové pochody“! Díky, že tak chtějí činiti jen v předstávách panující nauky. Není zde místa, rozšířiti se o tom, jaký jest při stanovení pojmů poměr mezi konvencí a logickým deduktivním myšlením, i poznamenávám jen, že konvence ve smyslu přijetí převážně běžného významu určitého pojmu není nikterak protivou „logických myšlenkových pochodů“, nýbrž bývá zpravidla jejich předpokladem. Že normativní teorie jest si dobře vědoma, že její myšlenkové úvahy musí z vědecky-ekonomického hlediska vycházeti také z této konvence, dokazuje na př. Merkl o v o „Allgemeines Verwaltungsrecht“, v němž Merkl při stanovení pojmu správy a správního práva vychází z obvyklého jejich pojetí.

Vlastní kritika normativní teorie obsažena jest na str. 18, 19 a 20, pokud jde o Kelsenův názor na suverenitu, na str. 30 prvního sešitku „Nástinů“. Peška zde dochází k těmto názorům: a) Rozdíl, který činí normativní teorie mezi vědami kausálními a normativními, není „ničím jiným, nežli rozdílem věd teoretických a praktických. Kelsenova pravověda není ničím jiným, nežli praktickou pravovědou (!), a to jen tou částí, která se obírá výkladem pozitivního práva.“ b) Rozdíl mezi oběma skupinami vědními není, jak se domnívá Kelsen, noetický, nýbrž metodologický. c) Jest chybné, „omezovati právní badání jen na výklad pozitivního práva, jak tomu chce Kelsen a ještě více někteří jeho příliš horliví žáci...“ d) Nelze přijmouti definici státu, která chápe stát jedině jako pramen práva, jak činí Kelsen; tato definice „jest sice znamenitým základem pravovědy praktické“, avšak žádnému z ostatních odvětví pravovědy nepostačuje. e) Jest těžkým omylem, domnívati se s Kelsenem, že stát nelze poznávati jinak než normativně, „poněvadž i když neexistuje stát jako skutečný organismus..., nesporně existuje tu zjev, že množství osob si takto stát představuje“, takže „nelze popírati, že tento zjev sám o sobě jest vhodným předmětem vědeckého ‚kausálního‘ či teoretického badání“

ad a). Nutno smutně přiznati, že jest velmi malou bilancí tolikalového vynikajícího působení prof. We y r a a E n g l i š e v české literatuře, vyskytne-li se ještě dnes názor, který může typisovati normativní teorii jako praktickou pravovědu. Peška přejímá M a s a r y k ů v, v podstatě správný názor na rozdíl mezi teoretickými a praktickými vědami, že totiž „můžeme teoretickou vědu definovati jako vědu, která hledá pravdu pro pravdu samotnou, bez ohledu na její zužitkování, kdežto praktické vědy jsou přizpůsobeny zvláštnímu cíli“. Zcela nepochopitelně však vysuzuje pravý opak toho, co by se dalo čekat, a to, že normativní pravověda, jako věda, která poznává platné právo, jest vědou praktickou. Bylo by tudíž zajímavo zvěděti, co by odpověděl prof. P. na otázku, jaký tedy zvláštní cíl jiný, nežli poznati pravdu, t. j. právní řád, má normativní pravověda, poněvadž takový zvláštní cíl musí míti, má-li býti vědou praktickou. Chce snad tvořiti novou soustavu norem po vzoru přirozeného práva? Či býti návodem advokátům, jak mají úspěšně (peněžně) vésti spory? A což, poznáváme-li římské, dávno „mrtvé“ právo? Zde by pak jediným praktickým cílem mohla býti habitace člověka, který se jím obírá! Správný názor na rozdíl teoretických a praktických věd nebudu zde vykládati. Čtenář najde jej na příklad v knize E n g l i š o v ě : Teleologie jako forma vědeckého poznání (1930), str. 131 a n.

ad b). Zde dotkl se P. otázky klasicky filosofické. Budíž řečeno jen tolik, že vědy kausální a normativní se liší od sebe přece také.

i přes Peškovo tvrzení, n o e t i c k y, a že zásadní rozdíl v metodách (rationality) jest u obou věd dán rozdíly noetickými. Neboť poznatky obou věd jsou různého noetického charakteru (něco jest — něco býti má), býti však pravdou tvrzení Peškovo, musily by býti charakteru stejného.

ad c) et e). Především nutno poznamenati, že nebezpečí, které znamená normativní teorie pro panující nauku tím, že omezuje právní vědu toliko na normativní poznávání právního řádu, hrozí nejen se strany žáků prof. Kelsena, nýbrž že jest docela blízkým i pro českou panující nauku se strany „příliš horlivých žáků“ druhého spoluzakladatele normativní teorie Weyra. Než nebezpečí to jest ve skutečnosti pro právní vědu vysvobozením z chaotičnosti a bezradnosti, v níž tone panující nauka. Právní věda si totiž bude jednou již musiti odvyknouti své pirátství, jehož se dopouští svou postulovanou mnohostranností. Neboť co jiného jest na příklad, prohlašuje-li, že si musí všimati právního řádu také s hlediska účelnosti, a okrádá tedy jiné vědy, na příklad technologii, po případě vědu hospodářskou a finanční, o veliké části jejich předmětů, nebo tvrdí-li zcela vážně Peška, že musí si všimati „zjevu, že množství osob si takto (t. j. jako existentní, a tedy nesprávně) stát představuje“, a tedy obírá se psychologií. Peškovo nastínění „teoretického badání o státu“, které považuje mylně za sociologii (jako vůbec valná část sociologie provozuje pirátství po oblasti psychologie), má mnoho společného s tvrzením, které by pravilo, že theologie jest si sice vědoma, že Bůh neexistuje, nýbrž jest jen ideou, že však v důsledku toho, že miliony lidí mají za to, že existuje, nutno Boha zkoumati také kausálně! Výtko a jednostrannosti normativní teorie jest vůbec nejoblíbenější se strany panující nauky, poněvadž jest nejlacinější a také u málo kritických duší neúčinnější, neboť se jí dává ten falešný smysl, jako by normativní teorie tvrdila, že právní řád nesmí býti vůbec z jiného nežli normativního hlediska poznáván. Než normativní teorie práve také doporučuje, pokud možno, nejvšestrannější jeho poznání (viz Weyr: Soustava čs. práva státního, str. 14), jen tvrdí, že právní věda nemůže jej poznávati než z hlediska jednoho, totiž normativního, a dále, že toto hledisko jest základem pro všechna ostatní, poněvadž jen jemu se daná materie jeví jako právní řád. (Hospodářské vědě jest právní řád souborem prostředků, případně kausální vědě ponejvíce psychických činitelů, pokud máme na mysli motivaci lidských jednání právním řádem.)

ad d). Má-li se vzdáti výše zmíněného pirátství, nemůže míti právní věda několik oblastí, nýbrž jen jednu, a proto jí také musí stačiti jen jeden pojem státu a práva. Dlužno ostatně uvéstí, že řeč o několika oblastech právní vědy, tolik v panující nauce oblíbená, jest stavěním každého heuristického principu na hlavu. Neboť kde jest oprávnění, nazývati na př. Peškovu psychologii ještě právní vědou?

Normativní teorii se tedy dostává Peškovým nastínem znova důkazu o tom, že ono nepřátelství, které proti ní jest, nemá téměř věcných důvodů, zakládajíc se jednak na tom, že není vůbec se strany panující nauky chápána, a jednak na tom, že ani chápána býti nechce. Než všimněme si vlastních vývodů Peškových — pro nedostatek místa aspoň vlastní jeho definice státu, která však stačí sama o sobě, aby ukázala, jak málo se vědecky vyplácí odmítání normativní teorie.

Peška tvrdí, jak jsme viděli, jednak, že stát neexistuje jako skutečný organismus, že však nutno jej přece kausálně chápati, poněvadž si jej tak mnoho osob představuje. Již to jest naprostý chaos. Neboť tvrdím-li, že stát neexistuje, pak jej již nemohu chápati kausálně, a bylo již řečeno, že, domnívám-li se, že jest předmětem mého kausálního poznávání stát, pozorují-li existující představy (názory) lidí o něm, jde o nepochopitelný omyl, poněvadž předmětem mého pozorování jest představa určitých lidí o státu, t. j. část lidské psychy, a nikoli stát

sám! A představují-li si tito mnozí lidé (od nichž dlužno odpočítati ovšem stoupence normativní teorie) stát jako existentní, pak to není důkazem, že skutečně existuje a může být předmětem kauzálního poznávání, nýbrž toliko důkazem, že tito lidé mají představu nesprávnou a velmi naivní. Psychologie se ovšem může zabývatí těmito představami, nelze však přece vážně tvrditi, že by mohly být vzaty za základ definice státu. Než Peška přece na ně svoji definici státu navazuje, právě výslovně: „Shrneme-li to vše, vidíme, že stát jest nikoliv konkrétní skutečností, nýbrž představou, kterou chovají někteří lidé o svých vlastních vztazích k jiným lidem...“ Nechme prozatím stranou, jak tento vztah Peška blíže typisuje. Vidíme, že stát stává se především představou. Přidržíme se prozatím této opravdu zvláštní definice, která ze státu činí psychickou realitu. Peška spatřuje však v tom, že stát jest představou, důvod, že není konkrétní skutečností. To může znamenati buď, že jest skutečností abstraktní, anebo, že není vůbec skutečností. Než představy jsou v psychologickém, Peškou užívaném smyslu také skutečnostmi, a to velmi konkrétními skutečnostmi! Vytvořiv tak psychologickou státovědu, precísuje Peška tuto představu, kterou arci mají jen „někteří“ lidé (kteří? přívrženci sociologických metod?), že je to *a)* představa o vlastních vztazích lidí k jiným lidem; *b)* že není jen intelektuální konstrukcí, nýbrž mohutná, a často předmětem citového zaujetí (!); *c)* není představou formální, nýbrž má i určitý obsah; *d)* je spojena s určitou představou moci a představou soustavy nadosobních předpisů, práva; *e)* tato představa státní moci žije jako představa nejvyšší suverenní moci. Mimo to uvádí Peška, že představa „státu“ není jedinou, nýbrž že jsou zde ještě starší představy sociální, zejména o hospodářské sounáležitosti atd. Stát sám vznikl z třídního boje.

Především konstatujeme, že o několik řádků níže na téže straně mluví Peška již nikoliv o tom, že určitá představa jest státem, nýbrž že existuje určitá představa o státu. To je kardinální rozpor. Neboť v prvním případě se podává psychická definice státu, v druhém případě zjišťuje, co kdy si lidé za stát představovali a představují. Z řádků autorových nelze zjistiti, co si vlastně sám myslí, než na tom nezáleží, poněvadž obě možnosti nelze přijati. Než: neexistuje-li stát ve skutečnosti, nýbrž jen v našich představách, nesprávných názorech (což patrně chce P. říci), jest přece právě definice státu povinna nám pověděti, co to tedy opravdu stát je, a ne určovati tyto nesprávné definice o státu! Vezměme na pomoc opět příklad z theologie. Má Bůh tělo, a jaké, čili nic? (t. j. jest stát obsahovou představou, nebo ne?). Tisíce lidí si představuje Boha jako důstojného, moudrého starce, a tato představa jest ze sociologického a psychologického hlediska nesporně prvohradě důležitosti, poněvadž byla „i mohutná, i předmětem mocného citového zaujetí“. Než co bychom řekli theologii, která by z toho vyvodila, že tedy jest Bůh představou starce, a tedy Bůh existuje? Řekli bychom, že podala definici Boha? Hle, panující sociologická teorie in nuce!

Definici pojmu, jako jest stát, nutno hodnotiti jejími heuristickými vlastnostmi. Jest vždy jen pojem pomocným. Myslíme, že jest jasno, že o nějaké heuristické ceně Peškova pojmu státu pro právní vědu nelze mluvit. Nejde vůbec o pojem státu. Jde o zjištění toho, co lidé za stát považují.

Neupírám Peškovi poctivé snahy, řešiti problém pojmu státu, a není také možno pochybovati, že jest to vina myšlenkového směru, který zastává, jež způsobila, že došel závěrů, které nejsou přijatelné. Bohužel, nedá se čekati, že by stoupenci panující teorie věnovali více pozornosti teorii normativní, která by je jistě podobných závěrů uvarovala, nehledě k tomu, že by zajisté byla velmi povděčna, kdyby tito stoupenci přestali býti jejími nepřáteli.

Kapitoly Peškova „Nástinu“ jsou: Přehled některých definic státu. (1. Sociální pojetí státu. 2. Formalistní pojetí státu.) — Podstata státu.

(1. Stát jako tak zvaný společenský organismus. 2. Stát a právní řád. 3. Suverenita a státní moc. 4. Vznik státu a stát moderní. 5. Třídní boj a stát.) — Závěr. — II. díl: Lidé a stát. (1. Občané a obyvatelé. 2. Lidské skupiny politické. 3. Práva a povinnosti občanů.) — Země a stát. (1. Státní území jako sociální činitel. 2. Státní území jako právní pojem.)

Vyhláška.

Ústředné sdružení slovenského priemyslu v Bratislave věnovalo na oslavu desetiletého trvání čs. republiky částku per 40.000 Kč a určilo, že úroky z této částky mají být jako cena slovenského průmyslu upotřebeny na odměny za vědecké práce, a to v prvé řadě z oboru práva hospodářského a z národního hospodářství se zvláštním zřetelem na průmysl na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Práce vypisuje a odměňuje pětičlenný správní výbor, v němž zasedají tři profesori právnické fakulty university Komenského a dva zástupci Ústředního Sdružení slovenského průmyslu. Na základě usnesení tohoto správního výboru ze dne 30. ledna 1931 vypisují se tři ceny po 2000 Kč (dvou tisících korunách) na honování vědeckých prací o těchto otázkách: 1. Vývoj a příčiny slovenského vystěhovalectví a prostředky řešení tohoto problému. 2. Doporučuje se zlepšiti postavení akcionářovo v akciové společnosti a v jakém směru? 3. Jak nejlépe rozvrhnouti úkoly správní mezi samosprávnými korporacemi územními a opatřiti těmto úkolům přiměřené prostředky. Práce mohou podati posluchači právnické fakulty university Komenského po čas studií a i absolventi této fakulty po dobu pěti let po absolutoriu.

Práce buďtež psány čitelně na stroji a buďtež podány do 31. ledna 1932 do 12. hod. polední v kanceláři děkanství právnické fakulty v Bratislavě, Kapitulska ul. 1.

Při udělení cen mají v zájmu podpory právnické a národohospodářské literatury slovenské ceteris paribus přednost práce sepsané slovensky.

O udělení cen rozhoduje správní výbor a usnesení jeho bude vyhlášeno dne 7. března 1932. Dojdou-li práce, ale nebudou uznány za hodné ceny, může správní výbor přes to uděliti některým pracím pozoruhodnějším na místo ceny zvláštní odměny.

V Bratislavě dne 2. února 1931.

Z děkanství právnické fakulty Komenského university v Bratislavě.

Prof. Dr. Tomsa v. r.,
t. č. děkan.

Rašínův fond; vypsání soutěží. Kuratorium Rašínova fondu vypisuje soutěže Ústředního sdružení slovenského průmyslu v Bratislavě na pojednání o těchto tématech:

1. „Ako sa majú sjeďnotiť výrobné podmienky medzi Slovenskom a zemiami zamoravskými?“

2. „Racionalizácia verejnej správy, včetně správy finančnej“, s cenami po 10.000 Kč.

Kuratorium Rašínova fondu vyhrazuje si uděliti těmto cenám věnovaným Ústředním sdružením slovenského průmyslu další přiměřené ceny nebo odměny z vlastních prostředků.

Rukopisy československým jazykem psané buďtež podány do konce roku 1931 předsednictvu kuratoria Rašínova fondu v Praze I., Husova tř. č. 20. Jméno autorovo s průkazem o československé státní příslušnosti budiž připojeno ve zvláštní uzavřené obálce.

Práce cenou odměněné stanou se majetkem Ústředního sdružení slovenského průmyslu v Bratislavě, Ondrejská ul. 4, jemuž jest vyhrazeno právo uveřejniti je tiskem. Ostatní rukopisy budou na požádání vráceny.